

ابوسعید ایلخانی ← بهادر خان

ابوسعید خُدَری: صحابی رسول خدا ﷺ

از فقیهان مدینه، راوی احادیث فراوان

سعد بن مالک بن سنان انصاری از تیره خزرج ۱۰ سال پیش از هجرت در یثرب زاده شد. وی به کنیه اش شهرت داشت.^۳ چون نیای او خدره نام داشته^۴، او را خدَری گفتند.^۵ مادرش انیسه دختر ابو حارثه از قبیله بنی نجار، از زنانی بود که با رسول خدا ﷺ بیعت کردند.^۶ پدرش مالک بن سنان در غزوه احد به شهادت رسید.^۷ پیمان برادری او با حویصة بن مسعود بن کعب برقرار شد.^۸ در غزوه خندق و نبردهای پس از آن^۹ و نیز در بیعت رضوان^{*} به سال ششم ق. حضور داشت.^{۱۰}

ابوسعید در جنگ بدر به سبب خردسالی حضور نداشت. ۱۳ ساله بود که پدرش او را

۳. السیرة النبویه، ج ۲، ص ۶۳۸؛ تاریخ طبری، ج ۱۱، ص ۵۲۵؛ الاستیعاب، ج ۴، ص ۱۶۷۲.

۴. نسب المعد، ج ۲، ص ۷۲؛ الاصابه، ج ۳، ص ۶۵.

۵. المعارف، ص ۲۶۸؛ جمهرة انساب العرب، ص ۳۶۲؛ الاصابه، ج ۱، ص ۸۸.

۶. المغازی، ج ۱، ص ۳۰۲؛ الاستیعاب، ج ۴، ص ۱۶۷۱؛ الاصابه، ج ۸، ص ۳۷.

۷. جمهرة انساب العرب، ص ۳۶۲؛ اسد الغابه، ج ۴، ص ۲۵۱.

۸. الطبقات، ج ۲، ص ۹۶.

۹. الاکمال، ص ۱۰۲؛ سیر اعلام النبلاء، ج ۳، ص ۱۶۹.

۱۰. الاکمال، ص ۱۰۲؛ سیر اعلام النبلاء، ج ۳، ص ۱۶۹.

گزارش، ابوسعید است که این کارها را در زمان جد امیر مکتب، امیر مکه در سال‌های پس از ۵۱۸ق. هنگام حضورش در مراسم حج انجام داده است.^۱

از کسانی که ابوسعید و فرزندش حسین را با شکوه فراوان یاد کرده، رازی، شاعر شیعه با تخلص «قوامی» است که ترجیع‌بندی مشتمل بر ۱۱۶ بیت در مدح او سروده است. نیز در ترجیع‌بندی دیگر با ۴۴ بیت که گویا هنگام حضور حسین فرزند ابوسعید در سفر حج سروده شده، وی را به سبب اهتمامش به کعبه ستوده و به بخشنده‌گی و کرم وصف کرده است.^۲

← منابع

اطلس شیعه: رسول جعفریان، تهران، سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، ۱۳۸۷ش؛ الانساب: عبدالکریم السمعانی (م. ۵۶۲ق.)، بیروت، دار الجنان، ۱۴۰۸ق؛ تعلیقات نقض: میرجلال الدین ارموی، تهران، انجمن آثار ملی، ۱۳۵۸ش؛ دیوان شرف الشعراء: بدر الدین قوامی رازی، به کوشش حسینی ارموی، تهران، چاپخانه سپهر، ۱۳۳۴ش؛ رحلة ابن جبیر: بیروت، دار صادر، ۱۴۰۰ق؛ کلید نقض و تعلیقات آن: حسینی ارموی، تهران، ۱۳۵۸ش؛ النقض: نصیر الدین ابورشید عبدالجلیل قزوینی رازی، تهران، انجمن آثار ملی، ۱۳۵۸ش.

سیدجعفر جوادی

۱. رحلة ابن جبیر، ص ۱۰۴-۱۰۶.

۲. دیوان شرف الشعراء، ص ۱۸۱-۱۸۵.

سیاست‌های آنان انتقاد می‌کرد. از جمله به مروان بن حکم که خطبه عیدین را پیش از نماز خواند، اعتراض کرد و با او درگیر شد.^۸ وی در ماجرای یورش سپاه معاویه به مکه به فرماندهی یزید بن شجره رهاوی، قثم بن عباس بن عبدالمطلب، فرماندار مکه، را دلداری داد و او را از تصمیم خود برای ترک مکه بازداشت. این تهاجم شامیان با پیروزی سپاه علی بن ابی طالب علیه السلام در مکه پایان یافت.^۹ ابوسعید خُدَری در روزگار خلافت معاویه، برای اعتراض به کارهای او به شام رفت.^{۱۰} نیز در واقعه حره در حمله سپاهیان شام به مدینه مورد هجوم سربازان بنی‌امیه قرار گرفت.^{۱۱} هنگامی که مروان بن حکم مانع دفن امام حسن علیه السلام در کنار رسول خدا صلی الله علیه و آله شد، او با نقل حدیثی از رسول خدا صلی الله علیه و آله درباره جایگاه امام حسن علیه السلام مروان را از این کار بر حذر داشت.^{۱۲} امام حسین علیه السلام در روز عاشورا هنگامی که می‌خواست حقانیت خود و یارانش را به سپاه ابن زیاد ثابت کند، با یادکرد نام ابوسعید، به حدیثی به نقل از وی استناد کرد.^{۱۳}

۸. امتاع الاسماع، ج ۱۰، ص ۱۷۴؛ وفاء الوفاء، ج ۳، ص ۱۲۶.
 ۹. الغارات، ج ۲، ص ۵۰۸.
 ۱۰. تاریخ دمشق، ج ۲۰، ص ۳۷۷؛ الاصابه، ج ۳، ص ۶۶.
 ۱۱. تاریخ خلیفه، ص ۱۴۹؛ تاریخ الاسلام، ج ۵، ص ۵۵۳؛ الاصابه، ج ۳، ص ۶۶.
 ۱۲. انساب الاشراف، ج ۳، ص ۶۶؛ المنتظم، ج ۳، ص ۶۰.
 ۱۳. تاریخ طبری، ج ۵، ص ۴۲۵.

برای شرکت در جنگ احد معرفی کرد و پیامبر صلی الله علیه و آله به سبب خردسالی، شرکت او را در جنگ نپذیرفت. در ۱۵ سالگی نخستین بار در غزوه بنی‌مصطلق شرکت کرد^۱ و سپس در غزوه‌های گوناگون پیامبر صلی الله علیه و آله حضور یافت. حضور وی در ۱۲ غزوه گزارش شده است.^۲ از رابطه ابوسعید خُدَری با خلیفه اول و دوم گزارشی در دست نیست. تنها در زمان خلیفه دوم به عنوان یکی از فقیهان مدینه از او نام برده‌اند.^۳ در زمان خلیفه سوم نیز از فقیهان مدینه بود.^۴ هنگامی که عثمان بن عفان خطبه را در نماز عیدین (فطر و قربان) بر نماز مقدم داشت، او روش رسول خدا صلی الله علیه و آله را مقدم داشتن نماز بر خطبه‌ها شمرد.^۵ او از اصحاب خاص امام علی علیه السلام بود که در جنگ‌های نهروان، جمل و صفین در رکاب امام علی علیه السلام حضور داشت و از جمله یاران ایشان در شرطه الخمیس بود.^۶ ابوسعید خُدَری با بنی‌امیه رابطه‌ای دوستانه نداشت و در جای‌های گوناگون از

۱. تاریخ طبری، ج ۱۱، ص ۵۲۵-۵۲۶؛ البداية و النهایه، ج ۹، ص ۴.
 ۲. تاریخ طبری، ج ۱۱، ص ۵۲۵-۵۲۶؛ الاستیعاب، ج ۲، ص ۶۰۲؛ البداية و النهایه، ج ۹، ص ۴.
 ۳. تاریخ یعقوبی، ج ۲، ص ۱۶۱.
 ۴. تاریخ یعقوبی، ج ۲، ص ۱۷۷؛ الاصابه، ج ۱، ص ۷۵.
 ۵. صحیح البخاری، ج ۲، ص ۴؛ المجموع، ج ۵، ص ۱۱.
 ۶. رجال کشی، ج ۱، ص ۲۰۱؛ المنتظم، ج ۶، ص ۱۴۴.
 ۷. رجال برقی، ص ۳۳.

اصلی شیعه^{۱۰} و کتب اهل سنت گزارش شده است.^{۱۱} اصحاب دیگر رسول خدا ﷺ چون جابر بن عبدالله انصاری، زید بن ثابت، انس، ابن عباس، ابن عمر، ابن زبیر و شماری از تابعین از جمله سعید بن مسیب، ابوسلمه، عیبالله بن عتبّه، عطاء بن یسار و ابوامامه بن سهل بن حنیف از وی روایت نقل کرده‌اند.^{۱۲} او از فقیهان اصحاب رسول خدا ﷺ بود^{۱۳} که در منابع اهل سنت با عناوینی چون امام مجاهد و مفتی مدینه یاد شده است. گفته‌اند که در میان اصحاب جوان رسول خدا ﷺ عالم‌تر از وی نبوده است.^{۱۴} احادیث فقهی وی در موضوع‌های گوناگون در کتب شیعه و اهل سنت آمده است. بر پایه روایتی از امام سجاد ﷺ ابوسعید بر سنت پیامبر ﷺ پایدار ماند و دگرگونی در او راه نیافت.^{۱۵} نیز از امام صادق ﷺ روایت شده است: تشیع و پیروی علی ﷺ نصیب ابوسعید خدری شد و او بر این

ابوسعید در سال ۷۳ق. همراه سلمه بن اکوع با عبدالملک بن مروان بیعت کرد.^۱ وی در زمره مکثرین روایت (روایتگران احادیث بسیار) بود. در مسند بقی بن مخلد ۱۱۷۰ حدیث از وی نقل شده است.^۲ از جمله روایت‌های مشهور نقل شده از وی، احادیث فتح خیبر^۳، نزول آیه تطهیر درباره علی ﷺ و فاطمه ﷺ^۴، حدیث معروف «الحسن والحسین سیدا شباب أهل الجنة»^۵، حدیث «من کنت مولاه فعلی مولاه»^۶ و حدیث ثقلین^۷ است. افزون بر روایت‌های یاد شده، حدیث‌هایی ارزشمند درباره فضایل و مناقب اهل بیت ﷺ دارد که از آن جمله می‌توان به این دو روایت اشاره کرد: «أنا مدينة العلم و علیّ بابها»^۸ و «ما گروه انصار، منافقان را به دشمنی علی بن ابی طالب ﷺ می‌شناختیم».^۹ نیز از وی روایت‌های فراوان درباره مهدویت در کتب

۱. الطبقات، ج ۵، ص ۱۷۷.

۲. سیر اعلام النبلاء، ج ۲، ص ۱۷۱؛ الاصابه، ج ۱، ص ۸۸.

۳. الاستیعاب، ج ۳، ص ۱۰۹۹؛ البداية و النهایه، ج ۴، ص ۱۸۵.

۴. تفسیر ابن ابی حاتم، ج ۹، ص ۳۱۳؛ جامع البیان، ج ۲۲، ص ۶.

۵. سنن الترمذی، ج ۲، ص ۳۰۶؛ تاریخ بغداد، ج ۹، ص ۲۳۰؛ تاریخ دمشق، ج ۵، ص ۳۷۴.

۶. شواهد التنزیل، ج ۱، ص ۲۰۱؛ مجمع البیان، ج ۲، ص ۲۷۴؛

تفسیر ابن کثیر، ج ۲، ص ۱۵.

۷. الطبقات، ج ۲، ص ۱۵۰؛ اسد الغابه، ج ۱، ص ۴۹۰؛ امتاع الاسماع،

ج ۶، ص ۱۳.

۸. الارشاد، ج ۱، ص ۳۳؛ مناقب علی بن ابی طالب، ص ۸۶.

۹. انساب الاشراف، ج ۲، ص ۳۵۰.

۱۰. مناقب الامام امیر المؤمنین، ج ۲، ص ۱۱۲؛ کفایة الاثر،

ص ۲۸-۳۵؛ الغیبه، ص ۱۷۸.

۱۱. سنن الترمذی، ج ۳، ص ۳۴۳؛ مسند احمد، ج ۳، ص ۲۷؛ سنن

ابی داود، ج ۲، ص ۳۱۰.

۱۲. اسد الغابه، ج ۲، ص ۲۱۳؛ سیر اعلام النبلاء، ج ۳، ص ۱۶۹؛

الاصابه، ج ۳، ص ۶۵.

۱۳. الطبقات، ج ۲، ص ۲۸۴.

۱۴. الطبقات، ج ۲، ص ۲۸۴؛ تاریخ بغداد، ج ۱، ص ۱۹۲؛ سیر اعلام

النبلاء، ج ۳، ص ۱۶۸.

۱۵. رجال کشی، ج ۱، ص ۲۰۴-۲۰۵؛ وسائل الشیعه، ج ۲،

ص ۴۶۳.

المقربزی (م. ۸۴۵ق.)، به کوشش محمد عبدالحمید، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۲۰ق؛ انساب الاشراف: البلاذری (م. ۲۷۹ق.)، به کوشش زکار، بیروت، دار الفکر، ۱۴۱۷ق؛ البدایة و النهایه: ابن کثیر (م. ۷۷۴ق.)، بیروت، مکتبه المعارف؛ تاریخ الاسلام و وفیات المشاهیر: الذهبی (م. ۷۴۸ق.)، به کوشش عمر عبدالسلام، بیروت، دار الکتب العربی، ۱۴۱۰ق؛ تاریخ طبری (تاریخ الامم و الملوک): الطبری (م. ۳۱۰ق.)، به کوشش محمد ابوالفضل، بیروت، دار احیاء التراث العربی؛ تاریخ بغداد: الخطیب البغدادی (م. ۴۶۳ق.)، به کوشش عبدالقادر، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۷ق؛ تاریخ خلیفه: خلیفه بن خیاط (م. ۲۴۰ق.)، به کوشش فواز، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۵ق؛ تاریخ مدینة دمشق: ابن عساکر (م. ۵۷۱ق.)، به کوشش علی شیری، بیروت، دار الفکر، ۱۴۱۵ق؛ تاریخ البیعوبی: احمد بن یعقوب (م. ۲۹۲ق.)، بیروت، دار صادر، ۱۴۱۵ق؛ تفسیر ابن ابی حاتم (تفسیر القرآن العظیم): ابن ابی حاتم (م. ۳۲۷ق.)، به کوشش اسعد محمد، بیروت، المکتبه العصریه، ۱۴۱۹ق؛ تفسیر ابن کثیر (تفسیر القرآن العظیم): ابن کثیر (م. ۷۷۴ق.)، به کوشش مرعشلی، بیروت، دار المعرفه، ۱۴۰۹ق؛ جامع البیان: الطبری (م. ۳۱۰ق.)، بیروت، دار المعرفه، ۱۴۱۲ق؛ جمهرة انساب العرب: ابن حزم (م. ۴۵۶ق.)، به کوشش گروهی از علماء، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۸ق؛ رجال البرقی: احمد بن خالد البرقی، به کوشش القیومی، نشر القیوم، ۱۴۱۹ق؛ سنن ابی داود: السجستانی (م. ۲۷۵ق.)، به کوشش سعید محمد اللحام، بیروت، دار الفکر، ۱۴۱۰ق؛ سنن الترمذی: الترمذی (م. ۲۷۹ق.)، به کوشش عبدالوهاب، بیروت، دار الفکر، ۱۴۰۲ق؛ سیر اعلام النبلاء:

عقیده پایدار ماند.^۱

ابوسعید خدري در سال ۷۴ق. بیمار شد و پیش از وفات وصیت کرد که در جایی معین از بقیع به خاک سپرده شود که کسی در آنجا مدفون نشده باشد. او جایی را که خود در نظر گرفته بود، به فرزندش نشان داد. این مکان در بخش شرقی قبرستان بقیع، نزدیک مقبره فاطمه بنت اسد مادر امام علی علیه السلام است.^۲ سرانجام وی پس از سه روز بیماری سخت در ۸۴ سالگی در گذشت و در همان مکان معین شده در بقیع، به خاک سپرده شد.^۳

◀ منابع

رجال کَشی (اختیار معرفة الرجال): الطوسی (م. ۴۶۰ق.)، به کوشش میرداماد و رجائی، قم، آل البيت علیهم السلام، ۱۴۰۴ق؛ الارشاد: المفید (م. ۴۱۳ق.)، به کوشش آل البيت علیهم السلام، بیروت، دار المفید، ۱۴۱۴ق؛ الاستیعاب: ابن عبدالبر (م. ۴۶۳ق.)، به کوشش البجاوی، بیروت، دار الجیل، ۱۴۱۲ق؛ اسد الغابه: ابن اثیر علی بن محمد الجزری (م. ۶۳۰ق.)، بیروت، دار الفکر، ۱۴۰۹ق؛ الاصابه: ابن حجر العسقلانی (م. ۸۵۲ق.)، به کوشش علی محمد و دیگران، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۵ق؛ الاکمال فی اسماء الرجال: الخطیب التبریزی (م. ۷۴۱ق.)، تعلیق: ابو اسد الله بن الحافظ، قم، مؤسسه اهل البيت علیهم السلام؛ امتاع الاسماع:

۱. رجال کَشی، ج ۱، ص ۲۰۱-۲۰۴-۲۰۵.
۲. المستدرک، ج ۳، ص ۵۶۴؛ وفاء الوفاء، ج ۳، ص ۲۹۹.
۳. المعارف، ص ۲۶۸؛ الکافی، ج ۳، ص ۱۲۵.

الذهبی (م. ۷۴۸ق.)، به کوشش گروهی از محققان، بیروت، الرساله، ۱۴۱۳ق؛ **السيرة النبويه**: ابن هشام (م. ۲۱۸ق.)، به کوشش محمد محیی الدین، مصر، مکتبه محمد علی صبیح و اولاده، ۱۳۸۳ق؛ **شواهد التنزیل**: الحاکم الحسکانی (م. ۵۰۶ق.)، به کوشش محمودی، تهران، وزارت ارشاد، ۱۴۱۱ق؛ **صحیح البخاری**: البخاری (م. ۲۵۶ق.)، بیروت، دار الفکر، ۱۴۰۱ق؛ **الطبقات الکبری**: ابن سعد (م. ۲۳۰ق.)، به کوشش محمد عبدالقادر، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۸ق؛ **الفارات**: ابراهیم الثقفی الکوفی (م. ۲۸۳ق.)، به کوشش الحسینی، بهمن، ۱۳۵۵ش؛ **الغیبه**: الطوسی (م. ۴۶۰ق.)، به کوشش التهرانی و ناصح، قم، المعارف الاسلامیه، ۱۴۱۱ق؛ **الکافی**: الکلینی (م. ۳۲۹ق.)، به کوشش غفاری، تهران، دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۷۵ش؛ **کفایة الاثر**: علی بن محمد خزاز قمی (م. ۴۰۰ق.)، به کوشش کوه کمری، قم، بیدار، ۱۴۰۱ق؛ **مجمع البیان**: الطبرسی (م. ۵۴۸ق.)، به کوشش گروهی از علما، بیروت، اعلمی، ۱۴۱۵ق؛ **المجموع شرح المہذب**: النووی (م. ۶۷۶ق.)، دار الفکر؛ **المستدرک علی الصحیحین**: الحاکم النیشابوری (م. ۴۰۵ق.)، به کوشش مرعشلی، بیروت، دار المعرفه، ۱۴۰۶ق؛ **مسند احمد**: احمد بن حنبل (م. ۲۴۱ق.)، بیروت، دار صادر؛ **المعارف**: ابن قتیبہ (م. ۲۷۶ق.)، به کوشش ثروت عکاشه، قم، شریف رضی، ۱۳۷۳ش؛ **المغازی**: الواقدی (م. ۲۰۷ق.)، به کوشش مارسدن جونس، بیروت، اعلمی، ۱۴۰۹ق؛ **مناقب الامام امیر المؤمنین**: محمد بن سلیمان الکوفی (م. ۳۰۰ق.)، به کوشش محمودی، قم، احیاء الثقافۃ الاسلامیه، ۱۴۱۲ق؛ **مناقب علی بن ابی طالب** علیه السلام: احمد بن مردویه (م. ۴۱۰ق.)، قم، دار الحدیث، ۱۴۲۴ق؛ **المنتظم**: ابن جوزی

(م. ۵۹۷ق.)، به کوشش محمد عبدالقادر و دیگران، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۲ق. **نسب المعد و الیمن الکبیر**: ابن الکلبی (م. ۲۰۴ق.)، به کوشش محمود فردوس، بیروت، دار الیقظہ؛ **وسائل الشیعہ**: الحر العاملی (م. ۱۱۰۴ق.)، به کوشش آل البیت علیہم السلام، قم، ۱۴۱۴ق؛ **وفاء الوفاء**: السمهودی (م. ۹۱۱ق.)، به کوشش محمد عبدالحمید، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۲۰۰۶م.

عبدالقادر کمالی

ابوسفیان: سرسلسله امویان سفیانی و از

سرسخت ترین دشمنان پیامبر صلی الله علیه و آله در مکه

کنیه و نام و نسب او ابوسفیان / ابوحنظله صخر بن حرب بن امیه بن عبد شمس اموی است.^۱ مادرش صفیه دختر حزن هلالیه، عمه میمونه همسر پیامبر صلی الله علیه و آله بوده است.^۲ بنا بر سخن مشهور ۱۰ سال پیش از عام الفیل در مکه زاده شد.^۳ بر این اساس، تولد او را باید در حدود سال ۵۶۰م. دانست.

◀ دوره های زندگی: زندگی ابوسفیان

را می توان به شش دوره قسمت کرد که پیدایش اسلام آن را در معرض تلاطم قرار داده است:

۱. المقتنی، ج ۱، ص ۲۷۷.

۲. الاصابه، ج ۳، ص ۳۳۳.

۳. الاصابه، ج ۳، ص ۳۳۳.